

Profiloitua osaamista liike-elämään?

Ulpukka Isopahkala-Bouret, Eeva Järveläinen & Teemu Rantanen

Tässä artikkelissa tarkastelemme kaupallisen alan ylemmän korkeakoulutuksen tuottamaa osaamista. Lähestymme osaamista sekä työnantajien että koulutuksista valmistuneiden näkökulmista. Kysymme yhtäältä kuinka työelämän edustajat arvioivat korkeasti koulutetuille tarkoitetuissa työtehtävissä vaadittavaa osaamista ja uusiutumisen tarvetta, sekä sitä mikä on eri tutkintojen muodollinen asema organisaatioissa. Toisaalta kysymme kuinka työelämään siirtyneet tradenomi (ylempi AMK) -tutkinnon ja kauppatieteiden maisteri -tutkinnon suorittaneet määrittävät koulutuksen avulla saamaansa osaamista. Erityinen mielenkiintomme on työelämälähtöisissä ylemmissä AMK-tutkinnoissa ja niiden osaamisprofiileissa suhteessa maisterien osaamisprofiileihin. (ks. nootti 1). Artikkelissa tarkastelemme työnantajien (N=32) sekä koulutuksista valmistuneiden (N=10) näkemyksiä kaupallisen alan korkeakoulutettujen osaamisesta. Koska kyseessä on pieni aineisto, johtopäätöksemme jää osin suuntaa antavalle tasolle. Toisaalta tulosten yleistettävyyttä lisää se, että tässä tarkasteltu aineisto on osa laajemmasta eri koulutusaloja koskevasta aineistosta (työnantajakyselyn osalta N=134; haastattelujen osalta N=30) ja koko aineistoa koskevat tulokset ovat varsin samansuuntaisia kuin tässä esiteltävät osa-aineistoa koskevat tulokset.

Kaupallisen alan ylemmät korkeakoulututkinnot

Kauppatieteiden maisteri -koulutukset (OPM 2009c) perustuvat oppiainejakoon. Keskeisiä koulutusohjelmia ovat laskentatoimen, markkinoinnin sekä johtamisen ja henkilöstöhallinnon koulutusohjelmat. Lähes kaikissa yliopistoyksiköissä on myös kansantaloustieteen oppiaine. Useimmissa yksiköissä ovat edustettuina myös seuraavat oppiaineet: rahoitus, kansainvälinen liiketoiminta, logistiikka, vero-oikeus, yritysjuridiikka, kauppaoikeus, talousoikeus, talousmaantiede, yrittäjyys ja pienten yritysten johtaminen sekä tietojenkäsittelytiede ja tietojärjestelmätiede (OPM 2007, 26).

Tradenomi (ylempi AMK) -tutkinto on tradenomi (AMK) tutkinnon tai muun soveltuvan korkeakoulututkinnon pohjalle rakentuva korkeakoulututkinto. Ylempien AMK-tutkintojen perustamisen taustalla ovat työelämän lisääntyneet osaamistarpeet (vrt. esim. Salminen 2002, 358). Ylemmät ammattikorkeakoulututkinnot aloitettiin jatkotutkintokokeiluna vuosina 2002–2005. Kokeilusta tehtiin seuranta ja kansainvälinen laatuarviointi (Pratt ym. 2004), minkä jälkeen ylemmät AMK-tutkinnot hyväksyttiin lainsäädännössä osaksi korkeakoulujen tutkintojärjestelmää. Keskeisenä piirteenä on tutkinnon työelämälähtöisyys. Tämä ilmenee muun muassa siinä, että hakijalla tulee olla vähintään kolmen vuoden työkokemus ennen kuin hänet voi hyväksyä opiskelijaksi. Lisäksi opiskelu tapahtuu tyypillisesti työn ohessa ja opinnäytetyö toteutetaan työelämän kehittämistehtävänä. Tradenomi (ylempi AMK)-tutkinnon voi suorittaa kahdeksassa koulutusohjelmassa: Yrittäjyyden ja liiketoimintaosaamisen koulutusohjelma (90op), Business Management and Entrepreneurship (90op), International Business Management (90op), Degree Programme in Service Innovation and Design (90op),

Turvallisuusosaamisen koulutusohjelma (90op), Hankintatoimen koulutusohjelma (90op), Sähköisen asioinnin ja arkistoinnin koulutusohjelma (90op) sekä Tietojärjestelmäosaamisen koulutusohjelma (90op) (OPM 2009b).

Kansainvälistyvä työelämä luo haasteita osaamiselle ja korkeakoulutusjärjestelmälle. Esimerkiksi Palvelut 2020 -raportissa korostetaan, että koulutusjärjestelmältä vaaditaan ”ketteryyttä” sopeutua työelämän nopeisiin muutoksiin (EK 2006, 62). Vaikka osaamistason parantamiselle on selkeä työelämän tarve, niin kuitenkin ylempi AMK -tutkinto on edelleen etsinyt paikkaansa ja profiiliaan. Tradenomi (ylempi AMK) -tutkinnon suhdetta yliopistollisiin maisterintutkintoihin on pyritty arvioimaan muun muassa päällekkäisyyksien ja mitoituksen näkökulmasta opetusministeriön asettamassa työryhmässä (OPM 2007). Lisäksi on muistettava, että tradenomi (ylempi AMK) -tutkinnot ovat vielä nuoria. Kanasen (2007, 33) mukaan eivät edes tradenomit (AMK) ole vielä löytäneet tietään liiketalousosaamisen avainalueille ja päällikkötason tehtäviin.

Koulutusten tuottama osaaminen

Osaamisen käsite otettiin alun perin käyttöön yhdysvaltalaisessa yritysconsultoinnissa jo 1970-luvulla tavoitteena suoritusten ja johtamistaitojen parantaminen (Delamare - Le Deist & Winterton 2005). Osaaminen yleistyi strategisen johtamisen käsitteenä 1990-luvulla erityisesti tietointensiivisillä aloilla. Osaamisen johtaminen ja osaamislähtöinen henkilöstöressurssien kehittäminen ovat tänä päivänä käytössä myös monissa suomalaisissa yrityksissä ja julkishallinnon organisaatioissa. Osaamisen käsitteen käyttökelpoisuus onkin nähty nimenomaan sen kyvyssä rakentaa yhteys työelämän tarpeiden ja koulutuksen välille (van der Klink & Boon 2002, 6). Saman käsitteen avulla voidaan tarkastella sekä työelämässä tarvittavaa osaamista, että koulutuksen tuottamaa osaamista.

Osaamista voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta. Ellströmin (1998) mukaan kullakin hetkellä käytössä oleva kompetenssi määrittyy toisaalta yksilön ominaisuuksien ja toisaalta työn osaamisvaatimusten kautta. Näitä molempia voidaan tarkastella muodolliselta ja sisällölliseltä kannalta. Siten käytössä oleva kompetenssi määrittyy toisaalta sen osaamisen kautta, jota henkilöllä kaiken kaikkiaan on olemassa, sekä hänen koulutuksen kautta hankitun muodolliseen pätevyytensä kautta. Ja toisaalta käytössä olevaan osaamiseen vaikuttavat työn osaamis- ja pätevyysvaatimukset. Malli osoittaa, että yksilön, työpaikan ja työmarkkinoiden väliset yhteydet osaamista määriteltäessä ovat moninaiset. Osaamisen ja pätevyyden arviointi riippuu aina osaltaan siitä, kuka arvioinnin tekee (Norris 1991). Sitä mitä pidetään hyvänä suorituksena tietyssä tilanteessa tai kykyinä saada tietty työ menestyksekkäästi valmiiksi määrittävät mm. tehtävän asettamat vaatimukset, sekä menestyksekkäälle toiminnalle tietyssä työyhteisössä asetetut kriteerit (Ellströmin 1998, 40). Osaamisvaatimukset ja arviointikriteerit eivät siis ole absoluuttisia, vaan saattavat vaihdella eri aikoina, eri maissa ja eri työnantajien kesken. Osaamisen määrittely ei ole neutraalia ja objektiivista toimintaa, vaikkakin pyrkimystä ”näkyväksi tekemiseen” monissa osaamisen määritelmässä korostetaan.

Eurooppalaisen korkeakoulutuksen osaamistavoitteita on määriteltä

Eurooppalaisessa tutkintojen viitekehyksessä (EQF). Delamare - Le Deist ja Winterton (2005) ovat esittäneet osaamismäärittelyjä kartoittaneen tutkimuksensa pohjalta typologian, joka jäsentää EQF:n määritelmässä käytettyjä käsitteitä tiedot, taidot ja pätevyys (ks. myös Winterton ym. 2005, 40–42). Mallia tulkiten ”tiedot” tarkentuvat kognitiiviseksi kompetenssiksi eli tietyllä alalla tarvittavaksi käsitteelliseksi tiedoksi ja ymmärrykseksi. ”Taidot” määrittyvät funktionaaliseksi kompetenssiksi eli ammatissa toimimisen edellyttämien toimintatapojen osaamiseksi. ”Pätevyys” määrittyy sosiaalisesti kompetenssiksi eli yksilön taidoksi asennoitua ja käyttäytyä tilanteiden vaatimalla tavalla. Typologiassa osaamista tarkastellaan samanaikaisesti sekä yksilön että ammattien/työn näkökulmasta. Lisäksi se huomioi myös meta-kompetenssit muiden osaamisen ulottuvuuksien oppimisen mahdollistajana.

Taulukko 1. Eurooppalaisen tutkintojen viitekehysten (EQF) kuvailemat, ylempään korkeakoulututkintoon liittyvän tason 7 oppimistulokset

	Osaaminen
Tiedot (<i>knowledge</i>)	<ul style="list-style-type: none"> Pitkälle erikoistuneet, osittain työ- tai opintoalan huippuosaamista vastaavat tiedot, joita käytetään itsenäisen ajattelun ja/tai tutkimuksen perustana Alan ja eri alojen rajapintojen tietoihin liittyvien kysymysten kriittinen ymmärtäminen
Taidot (<i>skills</i>)	<ul style="list-style-type: none"> Erikoistuneet ongelmanratkaisutaidot, joita vaaditaan tutkimus- ja/tai innovaatiotoiminnassa uusien tietojen ja menettelyjen kehittämiseen ja eri alojen yhdistämiseen
Pätevyys (<i>competence</i>)	<ul style="list-style-type: none"> Monimutkaisten, ennakoimattomien ja uusien strategisia lähestymistapoja vaativien työ- tai opintoympäristöjen johtaminen ja muuttaminen Vastuun ottaminen ammattialan tietojen ja käytäntöjen kartuttamisesta ja/tai ryhmien strategisen toiminnan arvioinnista

NQF:ssä eli tutkintojen kansallisessa viitekehyksessä (OPM 2009a) oppimistulosten kuvaukset ovat jonkin verran muuttuneet. Tietoja ja taitoja koskevat tason 7 kuvaukset ovat pysyneet pieniä tarkennuksia lukuun ottamatta samoina. Pätevyyteen liittyvä osa-alue puolestaan on NQF:ssä jaettu kahteen osaan: vastuu, johtaminen ja yrittäjyys sekä toisaalta arviointi. Edelleen NQF:ssä on uutena osa-alueena elinikäisen oppimisen avaintaidot, joihin sisältyy paitsi jatkuvan oppimisen valmiudet niin myös viestintätaidot ja vieraan kielen taidot.

Tutkimusaineisto ja -menetelmät

Tässä artikkelissa tarkastelemme työnantajien ja koulutuksista valmistuneiden näkemyksiä kaupallisen alan korkeakoulutettujen osaamisesta. Työnantajakysely toteutettiin sähköpostitse lähetetyn sähköisen kyselylomakkeen avulla touko-kesäkuussa 2009. Kysely osoitettiin henkilöille, joiden voidaan olettaa rekrytoivat ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneita, kuten henkilöstöhallinnon päälliköille. Kyselyn vastaanottaneita henkilöitä pyydettiin tarvittaessa lähettämään kysely

eteenpäin organisaatiossaan oikeille henkilöille. Lomakkeeseen vastaaminen edellytti kokemusta ylempään AMK -tutkinnon suorittaneiden osaamisesta.

Vastanneita oli työnantajakyselyssä 32 (koko tutkimuksen kaikkien alojen aineistossa yhteensä 134), joista pääkaupunkiseudulta 11, muualta Etelä-Suomesta 6 ja muualta Suomesta 9. Vastaajista 5 toimi usealla alueella toimivassa organisaatiossa ja 1 edusti monikansallista organisaatiota. Vastaajista 24 oli yksityisen yrityksen, 5 kunnan tai kuntayhtymän ja 3 muun tahon palveluksessa. Vastaajista enemmistö oli naisia (19) ja yliopistollisen maisteritutkinnon (21) suorittaneita. Suurin osa vastaajista (25; 78 %) henkilöä oli palkannut yhden tai useamman ylempään AMK -tutkinnon suorittaneen henkilön organisaatioonsa.

Tutkimuksessa käytetty kyselylomake koostui Likert -asteikollisista väittämämuotoisista kysymyksistä ja kolmesta avoimesta kysymyksestä. Lomake sisälsi 51 tutkintojen viitekehykseen perustuvaa osaamiskysymystä sekä lisäksi vastaajia ja organisaatiota koskevia taustakysymyksiä, tehtävien edellyttämään uusiutumiseen liittyviä kysymyksiä ja kysymyksiä, jotka käsittelivät ylempää AMK -tutkintoa organisaation näkökulmasta sekä tutkintojen muodollista asemaa organisaatiossa.

Laadullinen tutkimusaineisto kerättiin haastattelemalla viittä työelämässä toimivaa tradenomi (ylempi AMK) -tutkinnon suorittanutta ja viittä kauppatieteiden maisterin tutkinnon suorittanutta. Haastattelut toteutettiin touko–elokuussa 2009, haastattelijoina toimivat hankkeen tutkijat ja haastattelut tehtiin pääosin yliopiston ja ammattikorkeakoulun työtiloissa. Haastattelujen metodisena lähestymistapana oli laadullinen asennetutkimus (Vesala & Rantanen 2007), jolla voidaan tutkia asenteiden lisäksi hyvinkin monenlaisia kohteita. Keskeisenä ytimenä on empiirinen metodiikka, jossa ensiksikin tuotetaan aineistoja väittämien varaan rakentuvien haastattelujen avulla. Toiseksi metodiin kuuluu aineistojen analysoiminen kommentointina, joka sisältää kannanottoja väittämään ja näiden perusteluja. Varsinaisen analyysin ensimmäisessä vaiheessa analysoimme aineistoa tarkastelemalla sitä, millaisia kannanottoja haastateltavat esittivät kuhunkin väittämään. Samalla analysoitiin kannanoton kohdetta. Seuraavassa vaiheessa analysoimme sitä, miten haastateltavat perustelivat kannanottojaan. Perustelutapoja luokiteltiin sitten aineistolähtöisesti sisällöllisestä näkökulmasta. Tätä kautta pystyimme erottamaan haastattelupuheesta osaamiseen liittyviä sisällöllisiä teemoja, jotka toistuivat usean väittämän kohdalla.

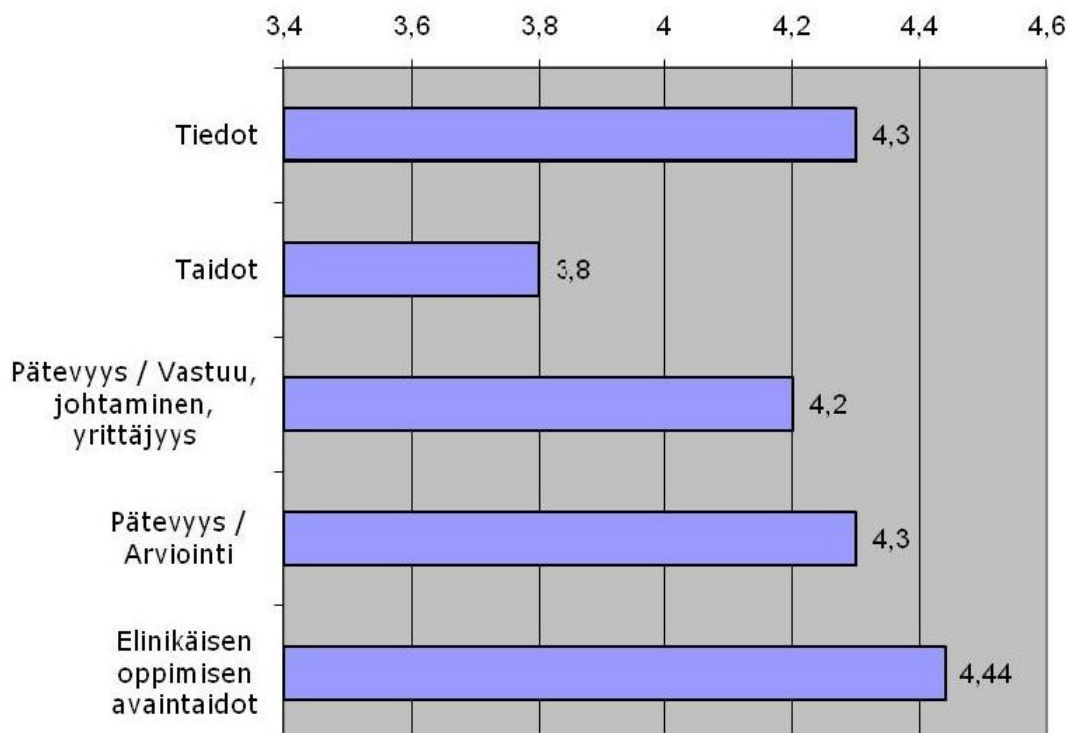
Käytetyt haastatteluväittämät pohjautuvat korkeakoulupoliittiseen keskusteluun ja aiempiin tutkimuksiin. Väittämät käsittelivät jatkuvaa oppimista, tutkimus- ja kehittämisvalmiuksia, ylempään tutkinnon suorittaneiden osaamista, koulutusta suhteessa työelämän osaamistarpeisiin sekä tutkintojen muodollista asemaa. Tässä artikkelissa keskitymme erityisesti alla olevan kolmen EQF:n osaamismäärittelyiden perusteella laaditun väittämän analyysiin:

1. Tradenomi (ylempi AMK) / Kauppatieteiden maisteri -tutkinnon suorittanut hallitsee alan laaja-alaiset ja pitkälle erikoistuneet tiedot.
2. Tradenomi (ylempi AMK) / Kauppatieteiden maisteri -tutkinnon suorittanut osaa ratkaista vaativia ongelmia tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnassa.

3. Tradenomi (ylempi AMK) / Kauppatieteiden maisteri -tutkinnon suorittanut osaa johtaa ja kehittää monimutkaisia, ennakoimattomia ja uusia strategisia lähestymistapoja vaativia työympäristöjä.

Korkeakoulutettujen osaaminen ja jatkuva oppiminen työnantajien näkökulmasta

Työnantajien näkemyksiä osaamisesta, jota edellytetään niissä työtehtävissä, joissa ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneet työskentelevät, selvitettiin 17 osaamisväittämän avulla. Kyselyssä työnantajille ei annettu mahdollisuutta lähteä avoimesti määrittelemään sitä, millaista osaamista ylempää korkeakoulutusta edellyttävissä työtehtävissä tarvitaan. Sen sijaan kysyimme, kuinka hyvin EQF/NQF luokitusten tason 7 osaamiskriteerit kuvaavat sitä osaamista, jota kyseisissä tehtävissä toimivilta odotetaan.

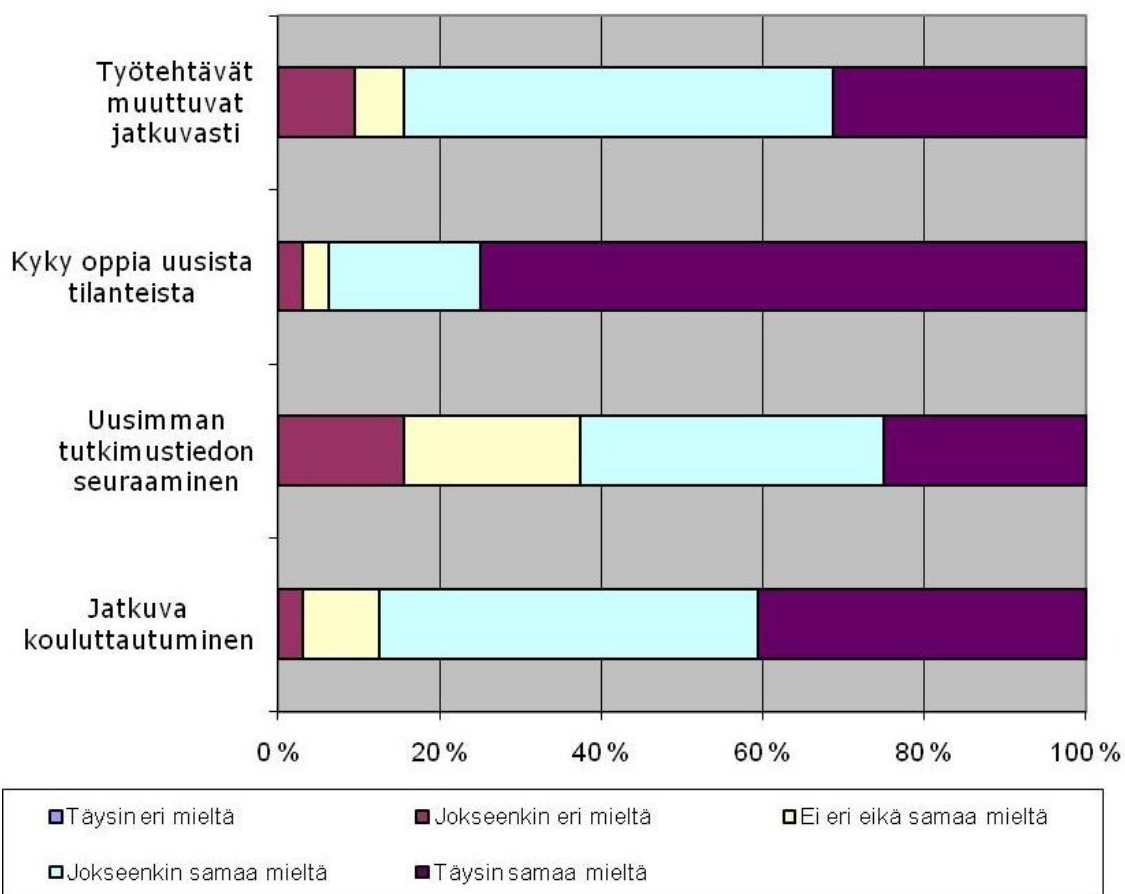

Kuvio 1. Kaupan alan työssä tarvittava osaaminen. Vastausten keskiarvot oppimistulosten osa-alueittain: Tiedot, taidot, johtaminen, arviointi, elinikäisen oppimisen avaintaidot. (N=32).

Kuten kuviosta 1 näkyy, työnantajat pitivät elinikäisen oppimisen avaintaitoja erittäin tärkeinä työtehtävien hoitamisen kannalta. Tämän ohella työnantajat pitivät myös muita tutkintojen viitekehyksessä mainittuja oppimistuloksia tärkeinä – tosin

taitoja vähiten tärkeinä. Erityisesti työnantajat korostivat itsenäisen, kriittisen ja laaja-alaisen ajattelun tärkeyttä sekä kykyä yhdistää eri alojen tietoa. Myös vastuunottoa eri alojen tietopohjan kartuttamisesta ja käytäntöjen kehittämisestä pidettiin erityisen tärkeinä niissä tehtävissä, joissa ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneet organisaatioissa työskentelevät. Samaten työnantajat painottivat johtamisvalmiuksia, suullista ja kirjallista esitystaitoa sekä englannin kielen taitoa. Tutkimustoiminnan valmiuksia puolestaan pidettiin työtehtävien hoitamisen näkökulmasta vähemmän tärkeinä. (kyselyn tutkimusasetelmasta ja tuloksista tarkemmin: Rantanen ym. 2009)

Työnantajien näkemystä jatkuvan oppimisen ja kehittymisen merkityksestä selvitettiin neljän väittämän avulla (ks. kuvio 2). Työnantajilta kysyttiin muuttuvatko työtehtävät jatkuvasti heidän edustamassaan organisaatioissa. Heiltä kysyttiin myös edellyttääkö työtehtävien hoitaminen jatkuvaa kouluttautumista, uusimman tutkimustiedon seuraamista sekä uusista tilanteista oppimista.

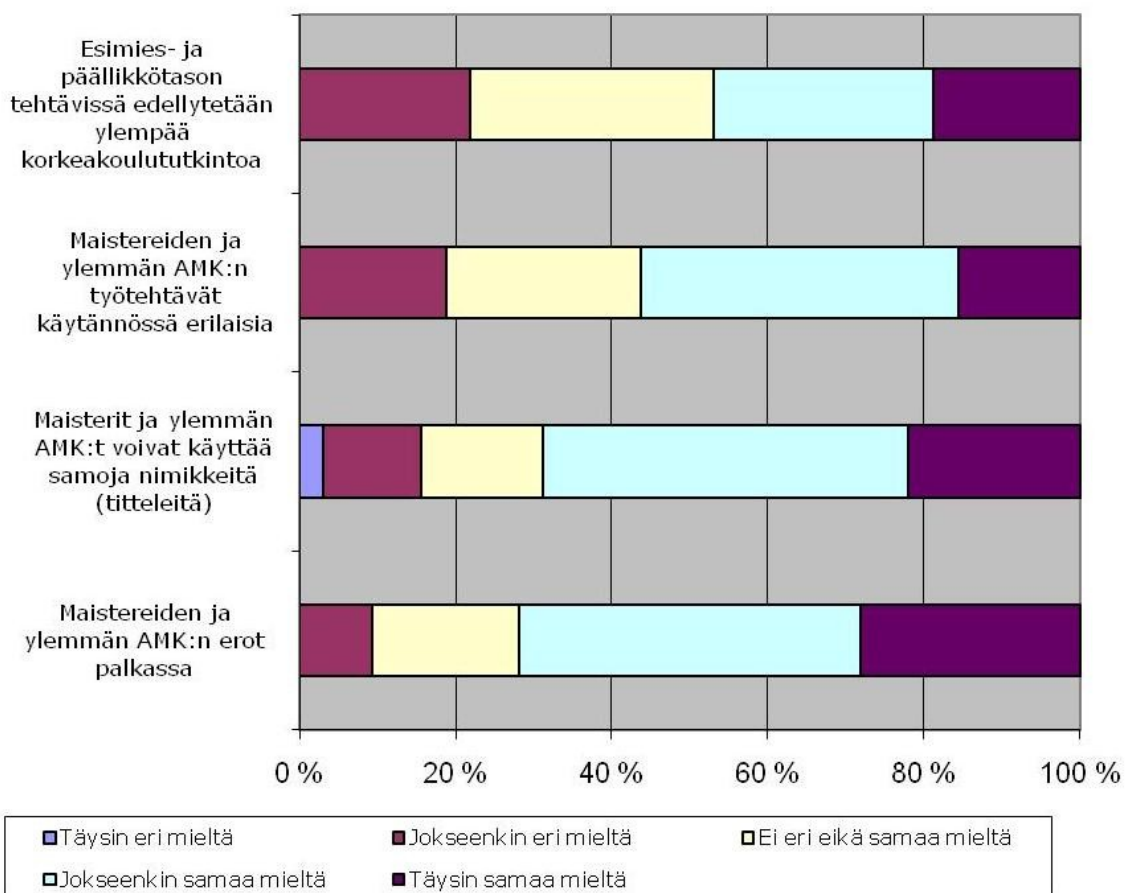
Kuvio 2. Työtehtävien edellyttämä uusiutuminen kaupan alalla (N=32).

Tulokset osoittavat, että vastaajat ovat erittäin yksimielisiä siitä, että työtehtävien hoitaminen edellyttää jatkuvaa kouluttautumista (n=28). Jopa 30 vastaajasta oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä, että työtehtävien hoitaminen edellyttää uusista

tilanteista oppimista. Vastaajista 27 oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä sen kanssa, että työtehtävät muuttuvat jatkuvasti. Mielenkiintoisena havaintona mielipiteet uusimman tutkimustiedon seuraamisen tärkeydestä vaihtelivat suuresti eri työnantajien kesken: vastaajista 20 oli väittämän kanssa myötämielinen (samaa ja jokseenkin samaa mieltä). Neutraalin kannan otti 7 vastaajista ja 5 olivat jokseenkin eri mieltä siitä, että uusimman tutkimustiedon seuraamisen on edellytys työtehtävien hoitamiselle.

Ylemmän AMK-tutkinnon ja maisteritutkinnon muodollinen asema työelämässä

Ylemmän AMK-tutkinnon ja yliopistollisen maisteritutkinnon rinnasteisuutta koskevat kysymykset liittyivät palkkojen mahdolliseen eroon, tehtävänimikkeiden samanlaisuuteen sekä työtehtävien erilaisuuteen. Lisäksi yksi kysymys käsitteli esimiestehtävissä edellytettävää koulutuksen tasoa. (ks. kuvio 3)

Kuvio 3. Kaupan alan ylemmän AMK-tutkinnon suorittaneet ja maisterit työelämässä (N=32).

Vastaajista 23 oli sitä mieltä, että maistereiden ja ylemmän AMK-tutkinnon

suorittaneiden palkassa on käytännössä eroa ja vain 3 oli väittämän kanssa jokseenkin eri mieltä. Samaten 18 vastaajista oli sitä mieltä, että maisterien ja ylemmän AMK -tutkinnon suorittaneiden työtehtävät muotoutuvat käytännössä erilaisiksi ja 6 oli väittämän kanssa jokseenkin eri mieltä, 8 ottivat väittämään neutraalin kannan. Kysymys siitä, voivatko maisterit ja ylemmän AMK -tutkinnon suorittaneet käyttää samoja nimikkeitä, jakoi mielipiteitä. Vastaajista suurin osa (n=22) oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä väittämän kanssa. Vastaajista 5 oli neutraalilla kannalla, jokseenkin eri mieltä oli 4 ja täysin eri mieltä oli 1. Noin puolet vastaajista (n=15) arvioi myönteisesti, että esimies- tai päällikötasoisissa tehtävissä edellytetään ylempää korkeakoulututkintoa, 10 oli neutraalilla kannalla ja jopa 7 oli väittämän kanssa jokseenkin eri mieltä. Tässäkin vaihtelu oli kohtuullisen suurta, eikä väittäjä tarkenna, tarkoittivatko työnantajat sekä maisteri-tutkintoa että ylempää AMK-tutkintoa, vai ainoastaan jompaakumpaa.

Tulosten perusteella vaikuttaisi siltä, että maisteritutkinnon ja ylemmän AMK-tutkinnon rinnasteisuus vaihtelee organisaatioittain. Kaiken kaikkiaan tulokset antavat viitteitä siitä, että maistereiden ja ylemmän AMK -tutkinnon suorittaneiden työtehtävissä ja palkoissa on kaupan alalla eroa. Tulos ei kuitenkaan auta paikantamaan eroa. Epäselväksi jää esimerkiksi se, missä määrin tehtäväjako liittyy esimerkiksi erilaisiin pääaineisiin (esim. yrittäjyys ja liiketoimintaosaaminen, markkinointi tms.) ja missä määrin esimerkiksi kelpoisuusehtojen kautta määriteltäisiin pohjakoulutuksiin.

Valmistuneiden näkökulma tutkinnon kautta saatuun osaamiseen

Kauppatieteiden maisterit ja tradenomi (ylempi AMK) -tutkinnon suorittaneet vastasivat tutkintojen viitekehysten (vrt. EQF/NQF) osaamistavoitteista johdettuihin väittämiin hieman eri tavoin. Ylemmän AMK-tutkinnon suorittaneet olivat tyypillisesti samaa mieltä väittämien kanssa (kyllä hallitsee/osaa), mutta toivat sitten perusteluissaan myös epäileviä kantoja esiin. Maisterikoulutuksen saaneet olivat yleensä ensin varauksellisempia (kyllä varmaan, osittain samaa mieltä, ei ehkä, ei aivan), mutta perustelivat kannanotossaan tarkemmin niitä ehtoja, joiden toteutuessa väittäjä kuitenkin pitää paikkansa (siinä mielessä kyllä, se riippuu siitä ja siitä). Perustelut erosivat myös sisällöllisesti toisistaan. Maisterikoulutuksen saaneet toivat vastauksissaan selkeämmin esiin koulutuksensa rakenteita ja sisältöä ja saamiaan keskeisiä oppeja. Ylempi AMK-tutkinto ei samassa mitassa raamittanut esimerkiksi sitä, mitä tarkoittaa alan laaja-alainen tiedon hallinta. Lisäksi tradenomi (ylempi AMK) -tutkinnon kautta saadun osaamisen tarkastelu kietoutui erottamattomasti työn kautta saatuun kokemukseen ja välillä oli vaikea erotella mitä osaamista oli saatu kokemuksen, mitä opiskelun kautta.

"Siis on vaan tehny niin paljon ja ottanut niin paljon oppia tässä vuosien varrella ja --- semmoisessa firmassa töissä, missä niin kuin on tosi hyvät järjestelmät ja kouluttautumiset. --- oisko muutenki tehny ne ilman sitä opiskelua?" (YAMK5).

Kauppatieteiden maisterit arvostavat koulutuksensa avulla satua kykyä talouden kokonaisuuksien laaja-alaiseen hahmottamiseen. Kaupallisen alan maisterikoulutuksessa alan tietämyksen laaja-alainen hallinta muodostuu

pakollisten perusopintojen kautta. Niiden avulla saa perustiedot, oppii millaisista alueista kaupallinen ala muodostuu, ja osaa tarvittaessa lähteä syventämään osaamistaan eri aihepiireissä.

"et ymmärtää eri funktioita yrityksessä. Että mikä --- on se kokonaisuus mitä kukin tavallaan tekee." (Maisteri2)

Alan syvällinen tieto puolestaan syntyy pääaineopintojen kautta ja joissain tapauksissa pitkän sivuaineen opintojen kautta. Opinnäytetyön, gradun, tekemisellä on merkittävä osuus oman osaamisen kehittämisessä. Omassa jutussaan voi olla ainut, joka tietää niin hyvin ja niin paljon asiasta. Kun perusopinnot suoritetaan jo Kandidatutkinnon aikana, niin maisterivaiheen opintojen painopiste on selkeästi alan syvällisen tiedon hankkimisessa.

"Ja onhan se sillee pitkälle erikoistunut sun pääaineessa, et ei siit sun graduaiheesta tiedä kukaan, ei ees sun ohjaaja, et sit on niinku tosi pitkälle erikoistunu ihan itekseen." (Maisteri 4).

Haasteellista kaupallisessa maisterikoulutuksessa on oikeanlaisten aineyhdistelmien (pääaine, sivuaineet) tekeminen. Ainevalinta määrittää pitkälti sitä, millaisia töitä voi valmistuttuaan hakea ja millaisissa tehtävissä pystyy toimimaan työelämässä. Kauppatieteiden maisterit ovatkin "kirjava joukko --- hyvinkin eri tyyppisesti ja erilaisii, erilaisista asioista kiinnostunu" (Maisteri 3). Kiinnostus määrittelee myös sitä, miten paljon haluaa opinnoistaan ammentaa ja miten tunnollisesti opiskelee. "Erikoistuminen on aika pitkälti sen omantunnon varassa, että kuinka tarkkaan jaksaa lukea ne kirjat" (Maisteri 4).

Käytännölliset työelämävalmiudet helpottaisivat työelämään siirtymistä: "ois ollu helpompi mennä työelämään, jos olis ollu sitä, enemmän semmost oikeesti käytännön työkokemust niinku tietyis asiois, --- jotain niinku käsitystä enemmän niist prosesseist mitä siel on. --- Mut et sit toisaalta ne kaikki oppii työssä". (Maisteri2). Käytännön työelämätaitoja tärkeämpää on kauppatieteiden maisterien mukaan vahva teoreettinen osaaminen. Kauppatieteiden maistereiksi valmistuneiden erityisiä taitoja ovat kaupallisen kielen ("ekonomikielen"), käsitteiden ja lähestymistapojen hallinta. Koulutuksen kautta omaksutaan tietty kaupallinen ajattelutapa. Erityinen vahvuus on osaaminen tutkimus-, kehittämis- ja innovaatioprojektien organisoinnissa ja rahoituksessa.

"Meillä on hirveen samanlainen lähestymistapa kyllä, että kannattaisko lähteä niinku tekeen --- ensin jonkinlaista liiketoimintasuunnitelmaa johonkin asiaan ja mietittäis siltä kantilta." (Maisteri1)

"Oon oppinu semmosen tulos-panos-ajattelun: --- Johonki asiaan panostaa, ni sit pitää tulla tietynlaisia rahavirtoja, jotta se on kannattavaa. Ja sit kumminki niinku näkee, et minkälaisii, mitkä ne on ne kokonaisuudet, mitä kannattaa kehittää ja, tai ne osat, mitä, mist niinku ainaki tulee jotain. Et mist voi edetä ja jotenki." (Maisteri2)

Taitojen nähtiin kehittyvän paljolti ryhmätöinä tehtävien ongelmien kautta.

Myös gradun tekeminen kehitti välineitä ja antoi kokemusta mm. tutkimustarpeiden etsimisestä, tutkimusaiheiden valinnasta ja tutkimusmenetelmien käytöstä. Akateeminen opiskelu kehittää myös kriittistä ajattelua. Toisaalta kriittinen ajattelu ei välttämättä tarkoita tekemisen perusteiden kyseenalaistamista. Kilpailuhenkisyys saattaa opettaa myös "vanhojen ideoiden kierrätystä ja toisten ideoiden niinku kopioimista" (Maisteri4).

Maisterikoulutuksen nähtiin olevan tiedollinen ja taidollinen pääoma, joka voi realisoitua työkokemuksen karttuessa. Opitut asiat "aktivoituu" työtä tehdessä. Heti valmistumisen jälkeen ei todennäköisesti voi johtaa, kehittää ja ratkoa vaativia ongelmia, mutta eväät oppia ja edetä huipulle ovat olemassa.

"Sieltä niinku tulee ne eväät ja mä tiedän niinku mis-, mitä kautta mä voin lähtee vaikka hakee lisää tietoo jostain organisaatioteoriasta tai niinku strategisesta johtamisesta ja niinku, et kyllähän tää niinku teoriapuoli on sillee hallussa. --- Se koulutus on niinku tosi tärkeä siellä pohjalla, koska se avaa nämä käsitteet ja se niinku avaa sen kyvyn havaita, et mitä tapahtuu ja miten niinku näistä tilanteista selvittää. --- Kauppislaisella on valmiudet niinku sinne huipulle." (Maisteri 4)

Tradenomi (ylempi AMK) -tutkinto näyttäytyy enemmän laaja-alaista kuin syvällistä tietoa antavana. Koulutuksessa alan laaja-alainen tietämys syntyy sitä kautta, että "pureudutaan monenlaisiin asioihin" (YAMK3). Koulutus antaa monesta asiasta hyvät pohjatiedot, joita voi vielä itse syventää työssä oppien. Toisaalta laaja-alaisuus tulee mukaan tutkintoon osallistujien moninaisten kokemustaustojen kautta.

"Ainakin mitä meidän ryhmässä oli opiskelijoita, niin ylemmän AMK:n suorittavat ihmiset ovat hyvin pitkällä jo työurassaan useimmiten. Niin myös sitä kautta on tullu sitä osaamista ja tietoja ja taitoja." (YAMK4).

Toisaalta työkokemuksen antamaa laaja-alaista tietämystä pystyy ylemmän AMK-tutkinnon avulla syventämään ja siinä mielessä tutkinto antaa mahdollisuuden myös syvällisen tiedon hankkimiseen (ks. nootti5). Syvällistä tietoa on mahdollista kehittää painottamalla opintoja oman kiinnostuksen mukaan ja valitsemalla syventävät aineet oman erikoisalan mukaan.

"Enemmän ne erikoistuneet tiedot tulee mun mielest sieltä koulutuksesta, kun sitte mitä siin työelämäs on tullu" (YAMK4).

"Syventävät opinnot oli just niitä mielenkiintoisimpia ja juuri niitä, mitä mä itse niinku lähdin hakemaan. Ja se tarjonta oli erinomaisen hyvää." (YAMK2)

Ylemmän AMK-tutkinnon suorittaneiden tietämys määrittyy vahvasti työkokemuksen mukaan ja oman osaamisen sanallistaminen voi olla vaikeaa. Eriyisen haasteellista on määritellä, mitä tarkoittaa alan laaja-alaisten ja/tai syvällisten tietojen hallitseminen silloin, kun pohjalla oleva AMK-tutkinto on muulta kuin kaupalliselta alalta. Kaiken kaikkiaan Tradenomi (ylempi AMK) koulutuksen suorittaneille on ominaista, että he arvioivat tietojensa laaja-alaisuutta ja syvällisyyttä työelämään sovellettavuuden kannalta. Opintoja, jotka eivät tunnu

välttämättömiltä omaa työtä ajatellen, voidaan pitää "pakkopullana" (esim. ATK).

"Aika kattava tutkinto kuitenkin ja tosiaan työelämään valmentaa hyvin ja itse on pystynyt niitä tietoja ja osaamista käyttämään työssäni erinomaisen hyvin." (YAMK2)

"Koin, että näistä on mulle hyötyä. --- Ja kaikkia on pystynyt heti sitten tosiaan työelämään soveltaan." (YAMK2)

Työtavat, lähestymistavat ja ongelmanratkaisutaidot, joita kehitetään osana tutkintoa, eivät välttämättä eroa jo koulutusta edeltäneestä työorientaatiosta. Tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnassa tarvittavaan ongelmanratkaisuun ei koulutuksessa tuoda yhtä tiettyä metodologiaa, vaan kyse on pitkälti siitä, että "täytyy tutustua asioihin ja olla niistä kiinnostunut ja nähdä se suunta ja kuunnella muita ja tehdä päätöksiä" (YAMK2). Uudenlaisia tapoja tehdä asioita opitaan kuuntelemalla toisten koulutukseen osallistuneiden kokemuksia erilaisista organisaatioista.

"...semmoinen tietynlainen sisäinen benchmarkkaus --- se keskustelu siellä. Että mikä sitten avasi sitten ehkä uusia näkökulmia, että 'aijaa, että tolla tavalla - vaikka se on täysin erilainen ala - niin tota, on ratkaistu jotain ongelmaa'. Niin se, että 'miksi ei meillä?'. Tai että, 'miksi mä en voisi lähestyä tota asiaa samasta näkökulmasta --- modifioida sitä siihen omaan hommaan?'" (YAMK1)

Opetuksessa käydään myös käytännön ongelmatilanteita läpi ja valmennetaan käsittelemään mahdollisesti eteen tulevia tilanteita, erityisesti esimiestyöhön ja muutosjohtamiseen liittyen. Toisaalta keskeistä on uudenlaisten ongelmanratkaisutaitojen oppiminen refleктоimalla omia aikaisempia työtilanteita ja kokemuksia. Koulutus antaa uusia käsitteitä, teorioita ja kieltä, joiden avulla omat kokemukset saavat uudenlaista merkitystä.

"Ensiks se työkokemus siinä pohjalla, et mitä on niinku nähny, mitä on kokenu. Ja, ja sitten kun niit käsitellään siinä opintojaksolla, niin osaa niinku tavallaan nähdä sen, et 'ahaa, et näin, näin tälläsiä asioita' ja palautuu niinku mieleen sit sieltä menneisyydestä niin tiettyjä ongelmakohtia ehkä ja, ja sit näkee sen ratkasun, että näin tämä ois pitäny hoitaa tai näin tämä pitäisi hoitaa." (YAMK2)

Opiskelu ylemmässä AMK-tutkintokoulutuksessa on pitkälti itseohjautuvaa ja niinpä jo oppimistehtävät itsessään edellyttävät hyviä ongelmanratkaisutaitoja. Osa mainitsi erityisesti opinnäytetyön, joka on opettanut uudenlaisia taitoja omassa työssä tarvittaviin taitoihin verrattuna. Opinnäytetyö opettaa ratkomaan tiedon hakuun, viittaustekniikkaan ja lähdekriittisyyteen liittyviä ongelmia, ja ylipäättään ratkomaan ongelmia lähdekirjallisuuden avulla.

"mistä mä saan tutkittua tietoa, et mä voin viitata johonkin. --- että osaa internetistä hakee --- pitää olla lähdekritiikkiä ja sitten kirjallisuudesta erilaista tutkimusta sitten." (YAMK3)

Pohdinta

Ylempien ammattikorkeakoulututkintojen kehittämisen lähtökohtana ovat olleet työelämän lisääntyneet osaamistarpeet ja innovaatiotoiminnan haasteet (vrt. esim. Salminen 2002). Myös meidän tutkimusaineistomme tuo selkeästi näkyviin liiketalouden työtehtävissä vaadittavat korkeat osaamisvaatimukset. Edelleen työntajat pitävät jatkuvaa kouluttautumista ja uusista tilanteista oppimista työtehtävien hoitamisen kannalta välttämättömänä. Sitä vastoin tutkimustiedon seuraamisen merkityksestä työtehtävien kannalta esiintyy ristiriitaisia näkemyksiä.

Suomalaisessa korkeakoulujärjestelmässä ylempi AMK-tutkinto rinnastuu maisterin tutkintoon (OPM 2009a; Yliopistolaki 558/2009). Kuitenkin käytännössä monissa organisaatioissa tradenomien (ylempi AMK) muodollinen asema poikkeaa kauppatieteiden maistereihin asemasta. Erityisesti työnantajat katsoivat, että kauppatieteiden maistereiden ja tradenomien (ylempi AMK) palkassa on käytännössä eroa. Osin erojen taustalla lienee erilaisiin pääainevalintoihin liittyvät erityisosaamiset, mutta mahdollisesti myös eri korkeakoulutuksen väyliin liittyvät erilaiset arvostukset tai erilaiset osaamiset.

Koulutuksen tuottamaa tietoa koskeva argumentaatio erosi jonkin verran koulutustaustan mukaan. Kauppatieteiden maisterit liittivät alan tietoja koskevan puheensa nimenomaan korkeakoulutuksen rakenteisiin ja sisältöihin. Perusopinnojen katsottiin tuottavan laaja-alaisia alan tietoja ja pääaineen opintojen puolestaan nähtiin syventävän alan tietoja. Tradenomien (ylempi AMK) puhe puolestaan kiinnittyi paitsi koulutukseen, niin myös työelämäkontekstiin. Koulutuksen kautta katsottiin syntyvän laaja-alaisia tietoja, jotka sitten syvenivät työkokemuksen kautta. Kauppatieteiden maisterien kohdalla toki tuli esiin myös työelämäkokemuksen merkitys: koulutuksen kautta saadun tiedon katsottiin ikään kuin aktivoituvan, kun työelämäkokemusta on riittävästi. Sekä kauppatieteiden maisterit että tradenomit (ylempi AMK) liittivät puheessaan tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnassa tarvittavien ongelmaratkaisutaitojen kehittymisen erityisesti opinnäytetyöhön. Erityisesti kauppatieteiden maisterit korostivat kriittisen ajattelun merkitystä.

Suomalaisen korkeakoulutuksen duaalimallin lähtökohtana on kahden eri tavoin profiloituneen korkeakoulutuksen olemassaolo: ammattikorkeakoulutuksen oletetaan tuottavan työelämäläheistä osaamista, joka lähtökohdiltaan poikkeaa tieteellistä osaamista korostavasta akateemisesta asiantuntijuudesta. Liiketalouden korkeakoulutuksen kokonaisuudesta ja sen mahdollisista päällekkäisyyksistä on käyty jonkin verran korkeakoulupoliittista keskustelua. Meidän aineistomme ei anna yksiselitteistä vastausta korkeakouluväylien eroon tai mahdolliseen päällekkäisyyteen. Kauppatieteiden maistereiden ja tradenomien (ylempi AMK) alan tietoja koskeva puhe ainakin poikkesi toisistaan korkeakouluväylien profiilien mukaisesti. Kuitenkin vielä selkeämpi ero oli nähtävissä koulutettujen muodollisessa asemassa. Toisaalta tulosten yleistämisessä tulee olla varovainen aineistomme pienen koon takia.

Nootit

1 Artikkelin on osa Opetusministeriön rahoittamaa (9/2008–12/2009) tutkimushanketta ”Suomalaisen korkeakoulutuksen duaalimalli ja sen tuottama osaaminen”. Kyselylomakkeen laadintaan on osallistunut kirjoittajien ohella KT Katariina Raji (Laurea-ammattikorkeakoulu). Aineiston analyysissä on avustanut FM Pertti Vuorinen (Laurea-ammattikorkeakoulu).

Lähteet

Delamare La-Deist, F. & Winterton, J. 2005. What is competence? Human Resource Development International, 8 (1), 27-46.

EK 2006. Palvelut 2020, Osaaminen kansainvälisessä palveluyhteiskunnassa 2006. Elinkeinoelämän keskusliiton julkaisu. [pdf-dokumentti].
http://www.ek.fi/ek_suomeksi/ajankohtaista/tutkimukset_ja_julkaisut/ek_julkaisuarvisto/2006/18_10_2006_Palvelut2020_loppuraportti.pdf

Euroopan Komissio 2008. Eurooppalaisten tutkintojen viitekehys elinikäisen oppimisen edistämiseksi (EQF). Euroopan parlamentin ja neuvoston suositus. Koulutus ja kulttuuri. Elinikäinen oppiminen: Koulutuspolitiikka. Elinikäistä oppimista koskevien politiikkojen koordinointi. Luxemburg: Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto.

Ellström, P.-E. 1998. The Many Meanings of Occupational Competence and Qualification. Teoksessa W.J. Nijhof & J.N. Streumer (eds.), Key Qualifications in Work and Education. Kluwer Academic Publishers. Dordrecht / Boston / London. 39-50.

Kananen, J. 2007. Työelämän näkemys liiketoimintaosaamisen kompetensseista. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisu ja 72. Jyväskylä.

Norris, N. 1991. The Trouble with Competence. Cambridge Journal of Education. 21 (3), 331-342.

OPM 2007. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2007:38. Neilimo, K., Krusberg, J.-E. & Lehtimäki, H. Lisää liiketoimintaosaamista korkeakouluista.

OPM 2009a. Tutkintojen ja muun osaamisen kansallinen viitekehys. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009:24.

OPM 2009b. Ammattikorkeakoulujen koulutusohjelmat 2009. Yhteenveto opm:n koulutusohjelmapäätöksistä.
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/ammattikorkeakoulutus/okpiskelu_ja_tutkinnot/KO_yhteenveto_yl_amktutkinnot_2009.pdf

OPM 2009c. Luettelo yliopistojen koulutusaloista, tutkintojen nimistä ja yliopistoista, joissa tutkintoja voi suorittaa.

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/yliopistokoulutus/opiskelu_ja_tutkinnot/luettelo_yliopistojen_koulutusaloista_tutkintojen_nimistae_ja_yliopistosta_joissa_tutkintoja_voidaan_suurittaa/liitteet/yliopistotutkinnot.pdf

Pratt, J., Kekäle, T., Maassen, P., Papp, I., Perellon, J. & Uitti, M. 2004. Equal, but different. An evaluation of the postgraduate polytechnic experiment in Finland. Final report. Finish higher education evaluation council. Tampere.

Rantanen, T, Isopahkala-Bouret, U., Raij, K. & Järveläinen, E. 2009. Ylempi AMK-tutkinto ja sen tuottama osaaminen työnantajien näkökulmasta. Teoksessa T.Rantanen & U.Isopahkala-Bouret (toim.), Näkökulmia ylempään ammattikorkeakoulututkinnon tuottamaan osaamiseen. Laurea-ammattikorkeakoulun julkaisusarja. A-sarja. (julkaisuprosessi kesken)

Salminen, H. 2002. Jatkotutkintojen synty ammattikorkeakouluihin. Teoksessa J.-P. Liljander (toim.), Omalla tiellä. Ammattikorkeakoulut kymmenen vuotta. Arene ry. Edita. Helsinki. 356-370.

van der Klink, M. & Boon, J. 2002. The investigation of competence within professional domains. Human Resource Development International, 5 (4), 411-424.

Vesala, K. & Rantanen, T. (toim.) 2007. Argumentaatio ja tulkinta. Laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa. Gaudeamus. Helsinki.

Winterton, J., Delamare – Le Deist, F & Stringfellow, E. 2005. Typology of Knowledge, skills and competences: clarification of the concept and prototype. Research report elaborated on behalf of Cedefop/Thessaloniki.

Yliopistolaki 558/2009. Finlex.